

SUBJEKTIVNA KVALITETA ŽIVOTA LJUDI KOJI ŽIVE U SIROMAŠTVU I ZAPOSLENIH OSOBA RAZLIČITOG MATERIJALNOG STATUSA

SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje razlike u rezultatima istraživanja subjektivne kvalitete života između četiri skupine sudionika grupiranih prema razini materijalnog statusa: korisnici pomoći za uzdržavanje, zaposleni niskog materijalnog statusa, zaposleni srednjeg materijalnog statusa i zaposleni visokog materijalnog statusa. Istraživanjem je obuhvaćeno 663 sudionika iz Zagreba. Prikazani rezultati dio su šireg istraživanja provedenog s ciljem upoznavanja života i nekih psihosocijalnih obilježja korisnika pomoći za uzdržavanje. Rezultati ukazuju na značajnu povezanost materijalnog statusa s procjenom zadovoljstva kvalitetom života, pri čemu općenito najmanje zadovoljstvo iskazuju korisnici pomoći za uzdržavanje, osobito u aspektima financijske situacije, nezaposlenosti, tjelesnog i mentalnog zdravlja, gdje se značajno razlikuju u odnosu na ostale sudionike istraživanja. Najveće zadovoljstvo korisnici pomoći za uzdržavanje iskazuju u obiteljskim odnosima.

¹ Doc.dr.sc. Olja družić Ljubotina, socijalna radnica, e-mail: olja_druzic@yahoo.com

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: studeni, 2011.
Prihvaćeno: siječanj, 2012.
UDK 364.22:304.3

Olja Družić
Ljubotina¹
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u
Zagrebu

Ključne riječi:

siromaštvo, korisnici pomoći
za uzdržavanje, kvaliteta
života.

UVOD

O siromaštvu se govori svakodnevno, ono je postalo »lajtmotiv« današnjeg globalnog svijeta koji donosi svojevrsni paradoks: sve veću dostupnost različitih dobara suvremenog svijeta za velik broj ljudi, ali i i sve veću nedostupnost istih, za drugi, veliki broj ljudi.

»Siromaštvo kao višedimenzionalni fenomen« postaje uvriježena sintagma s obzirom na slojevitost ovog socijalnog problema (Fitzpatrick i sur., 2004.; Palomar Lever, 2005.; Haveman, 2009.; Walker i Walker, 2009.; Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.).

Scottish Poverty Information Unit (Bejaković, 2005.) navodi da siromaštvo podrazumijeva nedovoljno sredstava za materijalne potrebe i isključenost iz aktivnog sudjelovanja u djelatnostima koje se smatraju uobičajenima u društvu. Siromaštvo se veže uz glad i neuhranjenost, slabo zdravlje, narušeno mentalno zdravlje (Davis, 1999.), nedostupnost ili ograničenu dostupnost obrazovanja, povećanu smrtnost, beskućništvo i neodgovarajuće stambene uvjete, nesigurno okruženje, društvenu diskriminaciju i izolaciju. Ova organizacija navodi dalje da je bitno obilježje siromaštva i negacija ljudskih prava što znači nesudjelovanje u odlučivanju u građanskom, društvenom i kulturnom životu zajednice.

Uz sve veće socijalne rizike u svijetu, Hrvatsku su još zatekli gospodarska tranzicija i rat koji su osiromašili društvo i pojedince te je siromaštvo postalo stvarnost mnogih ljudi koji su nekad živjeli prosječno ili čak iznadprosječno. Osiromašenje se osobito odnosi na umirovljenike i »novu vojsku« nezaposlenih u Hrvatskoj kao najrizičnijih skupina. Rastuće siromaštvo u bivšim socijalističkim zemljama nije samo posljedica tranzicijske krize. Ono je započelo rasti ranih 80-ih godina 20. stoljeća kao posljedica ekonomskih poteškoća, vanjske zaduženosti i lošeg upravljanja u tim zemljama (Simai, 2006.).

Prvo reprezentativno istraživanje o siromaštvu u Hrvatskoj proveli su Svjetska banka i Državni zavod za statistiku 1998. godine (Svjetska banka, 2000.). Tada je oko 10% hrvatskih građana živjelo ispod praga apsolutnog siromaštva, što znači da nisu mogli podmiriti osnovne životne potrebe. U usporedbi s drugim tranzicijskim zemljama, Hrvatska je imala niske stope apsolutnog siromaštva. No, subjektivna kvalitativna procjena upućivala je na vrlo negativnu situaciju, visoko relativno i subjektivno siromaštvo pri čemu je čak 80% sudionika izjavilo da se osjeća siromašnima (Svjetska banka, 2000.). U tom kontekstu, Šućur (2006.) navodi da su subjektivne procjene društvene situacije puno čvršće povezane s obrascima imitacije referentnih grupa s kojima se uspoređuju nego s realnim financijskim mogućnostima.

Usljedila su još neka istraživanja koja su na različite načine proučavala siromaštvo i učinke nezaposlenosti (Šućur, 2001.; Jurčević, 2005.; Šverko, Galić i Maslić Seršić, 2006.) kao i istraživanje Hrvatskog Caritasa i Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve o siromaštvu u Hrvatskoj iz 2004. godine (Šućur, 2006.; Matković, 2006.).

Drugo istraživanje Svjetske banke (2007.) pokazalo je da se realni BDP po stanovniku povećao između 1996. i 2005. za više od 40 posto. Također, subjektivna percepcija blagostanja, kako je zabilježeno u više uzastopnih anketa o potrošnji kućanstava, upućivala je

na određeno poboljšanje u životnom standardu tijekom vremena. Nalazi su pokazali da je siromaštvo u Hrvatskoj vrlo ograničeno. Apsolutna linija siromaštva bazirana je na minimalnim izdacima za ishranu i druge potrebe. Isto istraživanje pokazalo je da je siromašno otprilike 11% stanovništva, a još 10% je izloženo riziku siromaštva. Neke skupine, oko 1% stanovništva, suočene su s potpunom neimaštinom. Očito je da unutar ukupne brojke od 11,1% stanovništva koje je klasificirano kao siromašno, neki ljudi žive u mnogo težem materijalnom položaju od drugih. Naime, ukupno oko 40 000 ljudi (1% stanovništva), prema pokazateljima ovog istraživanja, živjelo je u velikoj neimaštini, dok je još 140 000 trošilo na razini koja je značajno niža od nacionalne linije siromaštva. Dodatnih 20% stanovništva u državi nisu se nazivali siromašnima nego ranjivima, odnosno izloženima riziku od siromaštva, pri čemu je njihova prosječna potrošnja bila na razini manjoj od 25% iznad linije siromaštva. Ovim istraživanjem pokazalo se da su veličina kućanstva, obrazovanje, starost i radni status nositelja kućanstva važne determinante siromaštva. Naime, mala kućanstva (1-2 osobe) i velika (više od 6 ljudi) suočavaju se s većim rizicima od siromaštva od ostalih. Više od tri četvrtine siromašnih živi u kućanstvima čiji su nositelji osobe sa završenom ili nezavršenom osnovnom školom. Kao i većina drugih zemalja, Hrvatska pokazuje snažnu negativnu korelaciju između rizika od siromaštva i razine obrazovanja nositelja kućanstva. Ovaj obrazac ne razlikuje se mnogo između urbanih i ruralnih područja iako se bez obzira na njihovu razinu obrazovanja, ruralna kućanstva susreću sa sustavno višim rizikom siromaštva nego urbana kućanstva. Srednjoškolsko obrazovanje pokazalo se kao ključni prag: kućanstva čiji nositelji imaju samo osnovno ili niže obrazovanje imaju dvostruko veći rizik siromaštva od prosječnog, a srednjoškolsko obrazovanje smanjuje rizik siromaštva na jednu trećinu od prosječnog. Isto tako, siromaštvo je usko vezano uz status aktivnosti nositelja kućanstva. Nositelji kućanstva koji su nezaposleni, umirovljeni ili ekonomski neaktivni imaju istaknuto mjesto među siromašnima i čine ukupno 62% siromašnih. Također, rizik siromaštva povećava se s dobi, što znači da je učestalost siromaštva najveća među kućanstvima čiji su nositelji starije osobe, koje se suočavaju s rizikom siromaštva dvaput češće od prosjeka. Kućanstva čiji su nositelji osobe koje ne primaju mirovinu osobito su ranjiva te se suočavaju s rizikom siromaštva pet i pol puta većim od nacionalnog prosjeka. Umirovljenje udvostručuje rizik siromaštva u ruralnim, ali ne i u urbanim područjima. Kućanstva čiji je nositelj nezaposlen relativno su mala skupina (3% hrvatskih kućanstava), no oni su suočeni s rizikom od siromaštva znatno višim od nacionalnog prosjeka, kako u ruralnim, tako i u urbanim područjima. Prema subjektivnoj mjeri blagostanja (Svjetska banka, 2007.), ukupno je 61,3% sudionika izjavilo da donekle teško, teško ili jako teško pokriva mjesečne potrebe kućanstva. Iznenađujuće je visok postotak osoba, ne samo među siromašnima, koji ima ograničen ili nikakav pristup osnovnim uslugama. Oko 8% stanovništva živi u stambenim jedinicama bez wc-a, a 8% ih nema fiksnu telefonsku liniju. Čak 1/4 siromašnih živi u stambenim jedinicama bez opskrbe vodom, što jasno ukazuje na znatnu neimaštinu, s obzirom na status Hrvatske kao zemlje srednje visokog dohotka (Svjetska banka, 2007.). Primanja radnika su visoko korelirana (0,8)

s razinom obrazovanja. U Zagrebu i središnjoj regiji tržište rada nudi relativno više dodatke na plaću obrazovanim radnicima pa je već i time relativno konkurentnija potražnja za radom nego u drugim regijama. Pomnije ispitivanje ljudskog kapitala kod radnika, ekvivalentno godinama školovanja ili najvećem stupnju obrazovanja, upućuje na znatne razlike u prosječnom stupnju obrazovanja u pojedinim regijama. Primjerice, radnici u Zagrebu imaju u prosjeku najmanje jednu godinu obrazovanja više nego radnici u istočnoj i središnjoj regiji. Slično tome, oko 2/5 radnika u istočnoj i središnjoj regiji imaju ili »nikakvo školovanje«, »nepotpuno osnovno obrazovanje« ili »osnovno obrazovanje«, a samo 5% njih ima završeno »fakultetsko ili poslijediplomsko obrazovanje« u usporedbi s 12% radnika u Zagrebu.

Podaci Svjetske banke (2007.) također pokazuju da je za osobu u zagrebačkoj regiji najmanje vjerojatno (70% manje od prosjeka) da bude siromašna, a za osobu u istočnoj regiji za siromaštvo postoji najveća vjerojatnost (50% veća vjerojatnost od prosjeka). U skladu s tim, za svakog stanovnika zagrebačke regije 50% je manja vjerojatnost da bude korisnik socijalne pomoći, dok je za osobu u istočnoj regiji 60% veća vjerojatnost da će primiti socijalnu pomoć.

Iz prethodno navedenih istraživanja, koja su komparabilna većim dijelom sa svjetskim istraživanjima u sociodemografskim odrednicama siromašnih, jasno se mogu razlučiti ključni parametri povezani sa siromaštvom. To su slabija obrazovanost, lošiji imovinski status, samozaposlenost, sezonski i honorarni rad, nedostatak obiteljske podrške, ruralna područja i pripadnost pojedinim etničkim skupinama (Romi, Srbi, Albanci, bosanski Muslimani) (UNDP, 2006.a). Također je ustanovljeno da postoje određena obilježja različitih skupina siromašnih. Tako postoje siromašni koji su uvijek bili siromašni, ali su u prošlosti mogli udovoljiti osnovnim potrebama zbog niskih životnih troškova, punog zapošljavanja i većih mogućnosti dodatne zarade i državne ispomoći. Pojavljuje se i nova skupina siromašnih, tzv. novonastalih siromašnih. To su uglavnom osiromašeni pripadnici nekadašnje radničke klase i umirovljenici koji su nekad pripadali srednjem sloju (UNDP, 2006.a). Iz podataka DZS-a za 2004. godinu vidi se da najveći rizik siromaštva s obzirom na dob i ekonomsku aktivnost imaju starije osobe (starije od 64 godine), umirovljenici i nezaposleni. Također se pokazalo da samačka kućanstva, jednoroditeljske obitelji i obitelji s troje i više djece imaju natprosječan rizik od siromaštva.

U vrijeme provođenja našeg istraživanja, tijekom 2008. godine, bili su relevantni prethodno navedeni podaci te smo se stoga detaljnije osvrnuli na njih.

No, svakako je potrebno spomenuti i jedan od iznimno važnih dokumenata, Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju RH (2007.) donesen od strane Vlade RH i Europske komisije, u kojem su prikazani ključni izazovi i prijedlozi mjera koji se odnose na rješavanje siromaštva i socijalne isključenosti te usklađivanje sa standardima EU-a. Ovaj dokument glavni je okvir unutar kojeg se provodi aktualna reforma socijalne skrbi koja je još uvijek u procesu i koja nailazi da brojne prepreke, usklađivanja, izazove pa i otpore.

Nedavno su objavljeni podaci Državnog zavoda za statistiku (DZS, 2011.) gdje pokazatelji temeljeni na prihvaćenom konceptu relativnog siromaštva koje uzima u obzir raspoloživ

dohodak kućanstva, broj članova kućanstva i distribuciju dohotka unutar populacije, pokazuju da je stopa rizika od siromaštva u 2010. godini u Republici Hrvatskoj iznosila 20,6%. Uspoređujući ovu stopu sa zemljama Europske unije, vidljivo je da je stopa siromaštva nešto veća u Bugarskoj i Španjolskoj (20,7) te je najviša u Rumunjskoj (21,1) i Letoniji (21,3).

Posljednje izvješće Svjetske banke i UNDP-a (The World Bank Group, 2010.) analizira učinak globalne ekonomske krize na tržište rada i siromaštvo u Hrvatskoj. Pritom se navodi da je utjecaj krize na siromaštvo velik, a odgovor politike ograničen. U izvješću se navodi da je siromaštvo prije krize u Hrvatskoj bilo na niskoj razini zahvaljujući snažnom ekonomskom rastu koji je bio povezan s otvaranjem novih radnih mjesta i visokom javnom potrošnjom. Tada je siromaštvo bilo povezano s dugotrajnom nezaposlenošću i neaktivnošću i odnosilo se većinom na niskokvalificirane radnike. Kriza je imala važan utjecaj na stopu i na profil siromaštva. To znači da je došlo do pojave »novih siromašnih« koji se razlikuju od »starih siromašnih« po tome što su bolje obrazovani, mlađi i ekonomski aktivni. U izvješću se navodi da je gubitak posla zbog krize doveo do novog profila siromašnih, no isto se tako navodi da tzv. »novi« siromašni imaju dobre izgleda da izbjegnu siromaštvo čim se prilike za pronalaženje posla poboljšaju, odnosno kod njih se radi o »prolaznom« stanju.

Ljudi koji žive u siromaštvu uglavnom su korisnici usluga socijalne skrbi i to primarno pomoći za uzdržavanje (Zakon o socijalnoj skrbi, NN, 57/2011.). Temeljna funkcija socijalne pomoći usko je vezana uz fenomen siromaštva. Ona se može ostvariti samo onda kada nema drugih mogućnosti osiguranja životnog standarda te ona predstavlja zadnju ili »sekundarnu sigurnosnu mrežu« u sustavu socijalne sigurnosti (Šućur, 2000.). Prema Šućuru (1998.), uzrok sve većem broju primatelja socijalne pomoći treba tražiti u pojavi masovne i dugotrajne nezaposlenosti u većem broju zemalja EU-a. Tome je doprinijela sve uvrježenija politika privremenog, povremenog i prigodnog zapošljavanja koji onda onemogućuje pojedincima pristup naknadama socijalnog osiguranja.

Prema prethodno navedenom istaživanju Svjetske banke (2007.), socijalna pomoć (stalna socijalna pomoć ili pomoć za uzdržavanje) najbolje je usmjeren program u Hrvatskoj. Više od 2/3 ukupne potrošnje u okviru ovog programa pripada najsiromašnijoj petini hrvatskog stanovništva. Ukupni transferi u okviru socijalne pomoći mali su u odnosu na ostale programe i čine samo 2% ukupne potrošnje države, no važan su izvor dohotka za siromašne.

Ustav Republike Hrvatske i Zakon o socijalnoj skrbi (NN, 57/2011.) zakonska su izvorišta prava na socijalnu pomoć. U Ustavu RH stoji da »slabim, nemoćnima i drugima, zbog nezaposlenosti ili nesposobnosti za rad, nezbrinutim osobama država osigurava pravo na pomoć za podmirenje osnovnih životnih potreba« (Ustav RH, 2001.).

Prema mjesečnom statističkom izvješću Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi o korisnicima i pomoćima u socijalnoj skrbi Republike Hrvatske za kolovoz 2011., stoji da je ukupno ostvareno 46 337 pomoći za uzdržavanje, od čega je 23 171 za samce, a 23 166 za obitelji. Pomoći za uzdržavanje ukupno su obuhvaćene 104 483 osobe u Republici Hrvatskoj (www.mzss.hr).

Šućur (2000.) navodi da pomoć za uzdržavanje i drugi transferi pomoći nisu dovoljni za podmirenje potreba ni u krajnje minimalističkom konceptu, odnosno da pomoć za uzdržavanje ostavlja primatelje i dalje u stalnom stanju nepodmirenosti osnovnih potreba, kao što je, primjerice, prehrana. Načelno gledajući, visina socijalne pomoći u socijalnoj državi trebala bi podmirivati minimalne troškove života i ne bi trebala destimulirati traženje zaposlenja radno sposobnih korisnika socijalne pomoći (Šućur, 2003.; Jurčević, 2005.). Da bi socijalna skrb bila što uspješnija, potrebno je da se što dosljednije provode načela socijalne pravde i društvene solidarnosti, uvažavajući i načelo supsidijarnosti, odnosno osobnu odgovornost za vlastitu socijalnu sigurnost. No, ipak je ključni faktor poboljšanja ukupnog životnog standarda prije svega gospodarski razvitak.

Pojmovi siromaštva, depriviranosti i socijalne isključenosti ponekad se koriste kao sinonimi. No, obično se čini konceptualna razlika između njih na način da se siromaštvo interpretira u relacijama dohotka, odnosno materijalnog statusa, dok je deprivacija koncept vezan više uz kvalitetu života. Socijalna isključenost shvaća se kao nemogućnost punopravne participacije u socio-ekonomskim aktivnostima, uključujući i nemogućnost utjecaja u donošenju odluka (Pringle i Walsh, 1999.). Dean (1991.) pak navodi da socijalna isključenost podrazumijeva prije svega nedostatak i nepostojanje društvenih veza kao i generalno nepovoljni položaj. Osim u kontekstu siromaštva, kvaliteta života ljudi koji žive u siromaštvu sagledava se u kontekstu deprivacije i socijalne isključenosti, s obzirom da oni uključuju, uz materijalne indikatore, i elemente kao što su zdravlje, obiteljske, društvene veze i dr.

Prethodno navedeni sociodemografski podaci o ljudima koji žive u siromaštvu svojevrsan su pokazatelj kvalitete života pojedinaca i obitelji. No, nisu samo objektivni sociodemografski pokazatelji, prije svega materijalni status, dovoljni u konceptualiziranju kvalitete života. Ovaj konstrukt uz objektivnu, sadrži i subjektivnu komponentu koja upotpunjuje cjelovitost različitih područja života. Zadovoljstvo kvalitetom života može se definirati kao svjesna, subjektivna i kognitivna procjena kvalitete života od strane pojedinca (Headey i Wearing, 1992., prema Gilman i sur., 2005.). Može se odnositi na globalnu procjenu ili procjenu specifičnih područja života (primjerice zadovoljstvo sobom, prijateljima, školom, poslom). To je doživljaj koji nastaje svojevrsnom permanentnom evaluacijom i reevaluacijom kvalitete življenja pojedinca u različitim područjima kao što su: posao, socijalna aktivnost, međuljudski odnosi, emocionalne veze. Pojedinaac, dakle, procjenjuje svoju kvalitetu života na osnovi doživljaja uspješnosti svojih različitih životnih uloga: uloge roditelja, bračnog partnera, uloge djeteta, rođaka i sl. ili uloga vezanih za društvene aktivnosti, zanimanje, način provođenja slobodnog vremena, političko opredjeljenje itd. Kvaliteta života značajno se snižava kada većina vrijednosti ili one značajne za pojedinca bivaju potisnute i nezadovoljene, što može rezultirati gubitkom kontrole u životu odnosno bespomoćnošću (Krizmanić i Kolesarić, 1989.).

Kao što je siromaštvo višeznačan fenomen, tako i kvaliteta života podrazumijeva određenu multidimenzionalnost (Felce i Perry, 1995.; Felton, 2005.; Davidson-Arad, 2010.). Cummins (1997.), koji se smatra jednim od vodećih autora koji se bavio istraživanjima i

razvojem koncepta kvalitete života, navodi da je kvaliteta života objektivna i subjektivna te da obuhvaća sedam ključnih područja života: materijalno blagostanje, zdravlje, produktivnost, intimu, sigurnost, zajednicu i emocionalno zadovoljstvo. Svjetska zdravstvena organizacija (Felton, 2005.) u svojem određenju kvalitete života naglašava da kvaliteta života podrazumijeva percepciju životnih pozicija pojedinaca u kontekstu kulture i vrijednosnog sustava u kojem ljudi žive te ju razmatra u relaciji s njihovim ciljevima, očekivanjima, standardima i dr. To je široko razgranat koncept koji utječe na čovjeka i njegovo fizičko zdravlje, psihološko stanje, razinu neovisnosti (samostalnosti), društvene odnose i njihovu okolinu.

Ovaj koncept se, ipak, prije svega povezuje sa životnim standardom odnosno materijalnim statusom (Fahey i sur., 2004.). Stoga nas je zanimalo istražiti koliko je objektivni materijalni status povezan sa subjektivnom procjenom kvalitete života ljudi koji žive u siromaštvu i ostalih ljudi različitog materijalnog statusa. Naime, istraživanja o kvaliteti života siromašnih u svijetu i u nas su relativno rijetka te će u nastavku biti prikazan dio rezultata šireg istraživanja provedenog s primateljima pomoći za uzdržavanje, koji se odnosi na subjektivni doživljaj kvalitete život.

CILJ I HIPOTEZA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je ispitati razlike u zadovoljstvu kvalitetom života kod primatelja stalne socijalne pomoći (pomoći za uzdržavanje) u odnosu na sudionike višeg materijalnog statusa od njih.

Hipoteza je da će se ljudi koji žive u uvjetima siromaštva (korisnici pomoći za uzdržavanje) razlikovati u odnosu na sudionike niskog, srednjeg i visokog materijalnog statusa na način da će percipirati nižom kvalitetu svog života.

METODOLOGIJA

UZORAK

U istraživanje je uključeno 663 sudionika različitog materijalnog statusa u dobi od 21 do 65 godina iz Zagreba. Uzorak se sastoji od 4 subuzorka, podijeljenih prema razini materijalnog statusa. Prvi subuzorak čini najsiromašniji dio populacije – primatelji stalne socijalne pomoći, odnosno pomoći za uzdržavanje. Specifičnost ovog uzorka je da ga čine radno sposobne osobe (nisu uključeni ljudi lišeni radne sposobnosti, osobe s invaliditetom, umirovljenici). Razlog tome je što se ovim istraživanjem ispitalo, između ostalog, čemu nezaposleni ljudi koji imaju radnu sposobnost pripisuju uzroke svojeg siromaštva, radi što jasnije komparacije sa subuzorcima zaposlenih. Ostala tri subuzorka čine zaposleni s različitim prihodima: niskim, srednjim i visokim. Na osnovi prihoda, svrstani su u navedene tri kategorije i to prema ekvivalentnom dohotku kućanstva, odnosno prema tzv. odraslom ekvivalentu. Odrasli ekvi-

valent je mjerilo pomoću kojega se svi članovi u jednom kućanstvu svode na odraslu osobu. Postupak se primjenjuje radi usporedbe blagostanja kućanstava različitog sastava i obilježja. Radi toga se u svijetu koriste različite ekvivalentne ljestvice koje se međusobno razlikuju po koeficijentima. U Hrvatskoj se koristi OECD-ova ljestvica, prema kojoj se nositelju kućanstva dodjeljuje koeficijent 1, svakoj drugoj osobi u kućanstvu starijoj od 14 godina koeficijent 0,5, a djeci mlađoj od 14 godina koeficijent 0,3. Dakle, ekvivalentni dohodak računa se tako da se ukupan dohodak kućanstva podijeli s ekvivalentnom veličinom kućanstva prema modificiranoj OECD-ovoj ljestvici (DZS, 2007.). U ovom istraživanju materijalni pokazatelji prikazani su u obliku ekvivalentnog dohotka kućanstva za subuzorke zaposlenih. Ovakav način izračuna, prema ekvivalentnom dohotku kućanstva, predstavlja osjetljiviju mjeru jer uzima u obzir broj odraslih članova kućanstva, kao i broj djece kojima se pripisuje drugačiji koeficijent s obzirom na pretpostavku da npr. djeca manje »troše« u odnosu na odrasle. No, niti ova mjera ne daje najprecizniju sliku dohotka kućanstva, ali se pokazala mjerodavnijom u odnosu na npr. *per capita* mjeru prema kojoj se ukupni dohodak kućanstva dijeli s brojem članova, bez obzira na strukturu članova kućanstva (Šućur, 2006.).

UZORAK ZAPOSLENIH

Kako je osnovna nezavisna varijabla u ovom istraživanju materijalni status, uzorak zaposlenih ispitanika sa stalnim primanjima trebao je omogućiti kreiranje tri skupine ispitanika s različitim materijalnim primanjima. S obzirom da je pri izboru ispitanika teško unaprijed poznavati materijalni status, odnosno ukupna primanja obitelji, osobito ekvivalent primanja, odlučili smo se za kvotni neprobabilistički uzorak. Zadatak anketara bio je da pronađu zadani broj ispitanika oba spola, a unutar svakog spola podjednak broj ispitanika niskog, srednjeg i visokog obrazovnog statusa. Unutar svakog obrazovnog statusa anketari su imali opise zanimanja koje karakteriziraju različita primanja (npr. spremačice, krojačice, radnici – niska primanja; nastavnici, službenici – srednja primanja; sveučilišni profesori, menadžeri, voditelji odjela – visoka primanja). U predistraživanju pokazalo se da ovakav postupak uzorkovanja dovodi do uzorka koji omogućuje podjelu na tri skupine različitog materijalnog statusa. Cilj dakle nije bio dobiti uzorak koji bi reprezentirao populaciju zaposlenih u Zagrebu, već dobiti uzorak koji omogućuje podjelu na tri relativno diferencirana poduzorka s obzirom na visinu primanja. Prosječna visina primanja uglavnom je dobro aproksimirala prosječna primanja zaposlenih u Zagrebu.

S obzirom da su ovim istraživanjem siromašni unaprijed definirani u kategoriji primatelja stalne socijalne pomoći, cilj je bio jasno razgraničiti kategorije zaposlenih s niskim, srednjim i visokim dohotkom kućanstva. Tako je načinjena podjela uzorka prema sljedećim granicama ekvivalentnih dohodaka kućanstava (tablica 1.).

Tablica 1.

Uzorak prema materijalnom statusu

Subuzorci	N	%
1. Primatelji stalne socijalne pomoći – siromašni	177	26,7
2. Zaposleni s niskim ekvivalentom dohotka kućanstva – do 3 999 kn	125	18,9
3. Zaposleni sa srednjim ekvivalentom dohotka kućanstva – od 4 000 do 7 000 kn	215	32,4
4. Zaposleni s visokim ekvivalentom dohotka kućanstva – iznad 7 000 kn	146	22,0
Ukupno	663	100,0

Tablica 2.

Razlike između subuzoraka prema prosječnom ekvivalentnom dohotku kućanstva (EKV. D. K.)

	Primatelji soc. pomoći N=176		Zaposleni niskog m.s. N=125		Zaposleni srednjeg m.s. N=215		Zaposleni visokog m.s. N=146		ANOVA	
	M (kn)	SD	M (kn)	SD	M (kn)	SD	M (kn)	SD	F	p
ekv. d. k.	1112,5	852,2	2931,5	680,4	5358,6	863,3	10605,7	3358,8	865,89	0,000

Scheffeovim post-hoc testom utvrđene su razlike između ove četiri skupine, pri čemu postoje statistički značajne razlike između ove četiri skupine prema prosječnom ekvivalentnom dohotku kućanstva. To omogućava jasno razlikovanje prema materijalnom statusu i daljnju nesmetanu analizu prema različitim varijablama između ove četiri skupine. Cilj ovog istraživanja, kao što smo u uvodnom dijelu naveli, nije mjerenje siromaštva i precizno utvrđivanje materijalnog statusa prema službenim kvartilima, s obzirom da je već u startu uzorak siromašnih definiran isključivo putem mjere stalne socijalne pomoći. Uzorak zaposlenih također se ne može komparirati s uzorkom iz opće populacije te su stoga relativno aproksimativno formirana tri subuzorka zaposlenih s ciljem jasnog razlikovanja između njih i ukazivanja na realne trendove. Tako je subuzorak zaposlenih niskog materijalnog statusa obuhvatio ljude koji rade i čija su primanja niža od hrvatskog i zagrebačkog prosjeka, ali nisu komparabilni s ljudima nižeg materijalnog statusa iz opće populacije s obzirom da u nju npr. spada najveći broj umirovljenika. Stoga je ovaj subuzorak »pomaknut« prema većim vrijednostima u odnosu na ljude niskog materijalnog statusa iz opće populacije u Hrvatskoj jer se radi o zaposlenima i o ljudima iz Zagreba čiji je dohodak 20% viši od prosjeka Hrvatske (Svjetska banka, 2007.). Uzorak zaposlenih visokog materijalnog statusa uključio je ljude

koji zarađuju značajno više od prosječnog dohotka u Zagrebu te možemo doista govoriti o ljudima visokog materijalnog statusa, a ne samo iznadprosječnog.

UZORAK KORISNIKA POMOĆI ZA UZDRŽAVANJE

Subuzorak korisnika pomoći za uzdržavanje (stalne pomoći) prikupljen je unutar Centra za socijalnu skrb Zagreb i to u šest najvećih ureda: Dubrava, Trešnjevka, Novi Zagreb, Peščenica, Susedgrad i Sesvete. Ovaj uzorak prema načinu izbora sudionika, koji je naveden u sljedećem poglavlju, možemo smatrati prigodnim.

POSTUPAK ISTRAŽIVANJA

U uredima Centra za socijalnu skrb Zagreb primatelje stalne socijalne pomoći pozivali su na istraživanje socijalni radnici na odjelima općeg socijalnog rada, prema vlastitoj procjeni ili na osnovi slučajnog odabira. Telefonski su ih kontaktirali ili su im poslali službeni poziv. U istraživanju je uz voditelja sudjelovalo šest studentica 4. godine i apsolventica Studijskog centra socijalnog rada koje su, ako je bilo potrebno, individualno pomagale pri ispunjavanju upitnika. One su prethodno bile pripremljene za istraživanje, pri čemu im je objašnjeno o kakvom istraživanju se radi i s kojim ciljem, te su imale prilike detaljno se upoznati s instrumentarijem. Ujedno su dobile upute na koji način pristupiti sudionicima istraživanja, osobito primateljima stalne socijalne pomoći, s posebnim osvrtom na etička načela prilikom provedbe istraživanja. Ispunjavanje upitnika trajalo je oko 45 minuta u prostorijama unutar ureda te je provedeno u grupama od oko prosječno 6-7 korisnika. Sudionicima je na početku objašnjeno o kakvom istraživanju se radi te da je anonimno i dobrovoljno. Također im je rečeno da će opći podaci o istraživanju biti dostupni djelatnicima njihovih ureda, tako da će i oni moći zatražiti, ako budu željeli, rezultate istraživanja.

Istraživanje sa zaposlenim sudionicima različitog materijalnog statusa provedeno je u Zagrebu, tako da su voditeljica istraživanja, studenti viših godina i apsolventi socijalnog rada i psihologije na osnovu zadanih kvota, odnosno zadanih karakteristika sudionika (materijalni status, stupanj obrazovanja i spol) pronalazili sudionike. Uzorak je bio heterogen, biran na osnovi dostupnosti u kućanstvima, javnim mjestima i unutar privatnog i javnog sektora.

INSTRUMENT

MANSA (Manchester Short Assessment of Quality of Life Scale) je instrument za ispitivanje subjektivne kvalitete života, a razvili su ga Priebe i sur. (1999.) s ciljem ispitivanja općeg zadovoljstva životom te nekim specifičnim područjima života (obitelj, zdravlje, materijalni

status, socijalni život i dr.). Upitnik je korišten u istraživanjima vezanim uz područje mentalnog zdravlja. Sastoji se od 16 pitanja od kojih se 12 procjenjuje na ljestvici Likertovog tipa od 7 stupnjeva, pri čemu 1 znači »ne može biti gore«, a 7 »ne može biti bolje«. Priebe i sur. (1999.) ovih 12 pitanja nazivaju subjektivnim, s obzirom da ispitanici procjenjuju vlastito zadovoljstvo određenim aspektima života, kao što su: općenito zadovoljstvo životom, posao, financijska situacija, broj i kvaliteta prijateljstava, aktivnosti u slobodno vrijeme, smještaj, osobna sigurnost, osobe s kojima žive, seksualni život, obiteljski život, tjelesno i mentalno zdravlje. Ostala 4 pitanja na koja se odgovara s »da« ili »ne« autori skale nazivaju objektivnima jer daju odgovor na neke činjenice (npr. jesu li bili optuženi za neko kazneno djelo unatrag godine dana). U ovom istraživanju je pitanje koje se odnosi na seksualni život zamijenjeno pitanjem o zadovoljstvu ljubavnim životom.

Ukupan rezultat predstavlja prosjek odgovora na 12 pitanja, pri čemu je minimalni rezultat 1 i označava potpuno nezadovoljstvo kvalitetom života, a maksimalni 7 koji označava potpuno zadovoljstvo kvalitetom života. Cronbach alpha koeficijent na uzorku osoba s psihičkim poteškoćama iznosi 0,74 (Priebe i sur., 1999.). Četiri pitanja na koja se odgovara s »da« ili »ne« nisu dio skale te se ne boduju, već služe kao kvalitativna informacija. Ova skala je do sada primijenjena na približno 400 ispitanika s iskustvom ratne traume na području Hrvatske te na prigodnom uzorku od 500 ispitanika iz svih regija Hrvatske (Žigrović, 2007.). Pouzdanost upitnika izražena Cronbachovim alfa koeficijentom u ovom istraživanju iznosila je 0,88.

ANALIZA REZULTATA

U analizi rezultata korištena je deskriptivna statistika, dok su razlike između subzoraka provjeravane jednostavnom analizom varijance. Pojedine razlike testirane su uporabom hi-kvadrat testa.

Za unos i obradu podataka korišten je programski paket SPSS 16.0 za Windowse.

REZULTATI I RASPRAVA

U nastavku će biti prikazani deskriptivni rezultati na Upitniku kvalitete života MANSA (Priebe i sur., 1999.) između subzoraka, a zatim i rezultati analize varijance kojom su utvrđene razlike između subzoraka na ovoj varijabli. Prikazani rezultati analizirani su usporedbom razlika između četiri subzorka: primatelja stalne socijalne pomoći, zaposlenih niskog materijalnog statusa, zaposlenih srednjeg materijalnog statusa i zaposlenih visokog materijalnog statusa. Pri komentiranju rezultata za primatelje stalne socijalne pomoći ponekad će biti korišten izraz primatelji ili ljudi koji žive u siromaštvu.

S obzirom na značajnu pozitivnu povezanost materijalnog statusa i stupnja obrazovanja, u prikazu rezultata bit će kontroliran i faktor obrazovanja.

Tablica 3.

Čestice Upitnika kvalitete života (MANSA). Aritmetičke sredine i standardne devijacije za sve subuzorke.

Čestice	Primate- lji soc. pomoći N=165		Zaposleni niskog m.s. N=117		Zaposleni srednjeg m.s. N=215		Zaposleni visokog m.s. N=146	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
1. Koliko ste u cjelini zadovoljni svojim životom danas?	2,84	1,367	3,97	1,249	4,71	0,944	5,25	0,939
2. Koliko ste zadovoljni svojim poslom (ili školovanjem kao glavnim zanimanjem)? Ili, ako ste nezaposleni ili umirovljeni, koliko ste zadovoljni kao nezaposleni/umirovljenik?	2,23	1,238	3,87	1,234	4,61	1,220	5,04	1,111
3. Koliko ste zadovoljni svojom financijskom situacijom?	2,09	1,214	3,17	1,242	4,08	1,163	4,85	1,033
6. Koliko ste zadovoljni kvalitetom i brojem svojih prijateljstava?	4,29	1,407	4,96	1,314	5,20	1,080	5,64	1,035
7. Koliko ste zadovoljni svojim aktivnostima u slobodno vrijeme?	3,64	1,530	3,93	1,553	4,11	1,392	4,55	1,400
8. Koliko ste zadovoljni svojim smještajem?	3,49	1,577	4,37	1,580	4,90	1,261	5,51	0,965
11. Koliko ste zadovoljni svojom osobnom sigurnošću?	4,12	1,590	4,50	1,250	5,05	1,078	5,27	1,059
12. Koliko ste zadovoljni ljudima s kojima živite? Ili, ako živite sami, koliko ste zadovoljni time?	4,74	1,608	5,21	1,292	5,54	1,069	5,69	1,079
13. Koliko ste zadovoljni svojim ljubavnim životom?	4,27	1,952	4,82	1,725	5,13	1,480	5,17	1,505
14. Koliko ste zadovoljni odnosima sa svojom obitelji?	4,92	1,628	5,11	1,455	5,55	1,119	5,43	1,023
15. Koliko ste zadovoljni svojim tjelesnim zdravljem?	3,58	1,726	4,49	1,342	4,89	1,255	5,11	1,058
16. Koliko ste zadovoljni svojim psihičkim (mentalnim) zdravljem?	4,31	1,727	5,14	1,414	5,43	1,264	5,64	1,248

Iz tablice 3. već je na prvi pogled jasno da prosječne procjene po česticama rastu linearno s materijalnim statusom. Iz toga je moguće izvesti očekivani zaključak da je procjena kvalitete života povezana s materijalnim statusom te da se tzv. životni standard odražava na većinu aspekata pod kojima podrazumijevamo kvalitetu života. Analizirajući prvo pitanje, koje se odnosi općenito na zadovoljstvo životom, vidljivo je da gotovo za jednu cijelu jedinicu raste procjena kako raste materijalni status. Primatelji socijalne pomoći tako procjenjuju svoje opće zadovoljstvo današnjim životom prosječnom ocjenom $M=2,84$, što bi značilo da su »vrlo« ili »pretežno nezadovoljni«. Zaposleni niskog materijalnog statusa procjenjuju ovaj aspekt ocjenom $M=3,97$, što je za više od jedne cijele ocjene u odnosu na korisnike pomoći za održavanje i što uglavnom znači da su »pretežno nezadovoljni« ili i »zadovoljni i nezadovoljni«. Zaposleni srednjeg materijalnog statusa procjenjuju svoje životno zadovoljstvo ocjenom $M=4,71$, što ukazuje na to da se njihova procjena kreće između »srednjeg« i »pretežnog« zadovoljstva. Na kraju, ljudi visokog materijalnog statusa iskazuju najveće zadovoljstvo općenito svojim sadašnjim životom i procjenjuju ga prosječnom ocjenom $M=5,25$, što bi značilo da su u prosjeku »pretežno zadovoljni« ili »vrlo zadovoljni«. Analiza varijance na ovoj čestici pokazuje da postoje značajne razlike između svih subuzoraka na procjeni općeg zadovoljstva vlastitim životom ($p<0,001$).

Analizirajući procjene tvrdnji unutar subuzoraka, vidljivo je da su od svih ponuđenih aspekata koji tvore koncept kvalitete života, primatelji socijalne pomoći ($M=2,09$) te zaposleni niskog ($M=3,17$) i srednjeg statusa ($M=4,08$) najmanje zadovoljni svojom financijskom situacijom. No, treba naglasiti da je razina nezadovoljstva različita te da je ono veće što je niži materijalni status. Analizom varijance na ovoj čestici također je utvrđeno da postoje značajne razlike između svih subuzoraka ($p<0,001$). S druge strane, ljudi visokog materijalnog statusa najmanje su zadovoljni aktivnostima u slobodno vrijeme ($M=4,55$). Ovaj podatak je također zanimljiv jer može ukazivati na činjenicu da zapravo nisu zadovoljni raspoloživim slobodnim vremenom kojeg najvjerojatnije zbog poslovnih obveza imaju manje nego što bi željeli. Analizom varijance na ovoj čestici ustanovljeno je da značajna razlika u zadovoljstvu postoji samo između primatelja i zaposlenih visokog materijalnog statusa ($p<0,001$). Aspekti života na kojima su, prema prosječnim vrijednostima, još uočene najveće razlike između skupina, tj. na kojima razina zadovoljstva raste linearno s materijalnim statusom su: zadovoljstvo poslom/nezaposlenošću, zadovoljstvo smještajem i tjelesnim zdravljem. Analizom varijance također je ustanovljena značajna razlika između svih subuzoraka na navedenim česticama ($p<0,001$). Ovi podaci o nezadovoljstvu financijskom situacijom, smještajem, nezaposlenošću očekivani su kod primatelja socijalne pomoći, no značajan je podatak o njihovom većem nezadovoljstvu tjelesnim zdravljem. Analiza varijance na toj čestici pokazuje da se primatelji značajno razlikuju u odnosu na ostala tri subuzorka ($p<0,001$) koji se međusobno ne razlikuju u zadovoljstvu tjelesnim zdravljem. Ovdje se nameće pitanje je li narušeno tjelesno zdravlje jedan od uzroka njihovog materijalnog statusa, s obzirom na nemogućnost rada ili se siromaštvo i uvjeti života u siromaštvu odrazilo i na njihovo tjelesno zdravlje? S mentalnim

zdravljem nije takva situacija u procjenama te oni na tom aspektu iskazuju veće zadovoljstvo. No, ipak, iako su zadovoljniji mentalnim nego tjelesnim zdravljem, analiza varijance pokazuje da su ljudi koji žive u siromaštvu značajno nezadovoljniji svojim mentalnim zdravljem u odnosu na sve ostale sudionike ($p < 0,001$) koji se međusobno ne razlikuju. Istraživanje Ross i Van Willigen (1997.) ukazuju na to da se osobe višeg obrazovnog statusa, koje su ujedno i višeg materijalnog statusa, suočavaju u manjoj mjeri s emocionalnim teškoćama, kao što su depresija, anksioznost i bijes, i s tjelesnim teškoćama, uključujući bol i slabost. Istraživanje Galića i sur. (2006.) ukazuje na povezanost psihičkog i fizičkog zdravlja s objektivnom i subjektivnom financijskom deprivacijom, pri čemu zaključuju da »postoje snažne indicije da niski prihodi i doživljena financijska deprivacija vode k lošem zdravlju« (Galić, Maslić Seršić i Šverko, 2006.: 267). Adler i sur. (2000.) pronalaze da su fizički i psihološki aspekti zdravlja, kao što su određeni načini suočavanja sa stresom, razina stresa, fizičko zdravlje i pesimizam više u korelaciji sa subjektivnim doživljajem, tj. percepcijom vlastitog socioekonomskog statusa, nego s objektivnom socioekonomskom razinom. Istraživanje Hrvatskog Caritasa i Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve o siromaštvu u Hrvatskoj ipak pokazuje da čak u 43% siromašnih kućanstava kućedomaćin ili drugi članovi kućanstva imaju ozbiljnih zdravstvenih poteškoća (Šućur, 2006.). Rezultati istraživanja McBride Murry i sur. (2002.) pokazali su da je zaposlenost povezana s boljim fizičkim zdravstvenim stanjem. No, isto tako, autori zaključuju da nije utvrđena uzročno-posljedična veza: jesu li zdraviji ljudi jednostavno u većoj mogućnosti raditi ili je sama činjenica što su zaposleni utjecala na njihovo bolje zdravlje. Na povezanost siromaštva s lošijim zdravljem ukazuje i Santana (2002.), dok Benzeval (1998.) navodi postojanje čvrste veze između subjektivne procjene zdravstvenog statusa i visine materijalnog statusa, pri čemu oni nižeg materijalnog statusa procjenjuju svoje zdravlje lošijim. On također navodi da neki ljudi imaju narušeno zdravlje zbog loših materijalnih prilika, dok su drugi siromašni ili malo zarađuju zbog prijašnjih bolesti i narušenog zdravlja te nisu u mogućnosti raditi.

Kad promatramo područja života kojima su sudionici ovog istraživanja najzadovoljniji, tada možemo uočiti da su relativno složni u svojim procjenama. To se najviše odnosi na zadovoljstvo obiteljskim odnosima, odnosno ljudima s kojima žive. Analizom varijance na ovoj čestici utvrđeno je da postoji značajna razlika u zadovoljstvu obiteljskim odnosima između korisnika pomoći za uzdržavanje i ljudi srednjeg materijalnog statusa ($p < 0,001$), pri čemu su ovi potonji zadovoljniji. Ostalih razlika na ovoj čestici između skupina nema. To je u skladu s istraživanjem koje je proveo Institut »Ivo Pilar« o subjektivnoj kvaliteti života u Hrvatskoj (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006.). Naime, ti podaci pokazuju da su hrvatski građani najzadovoljniji odnosima s obitelji i prijateljima, zatim prihvaćenošću od strane društva i fizičkom sigurnosti, nakon toga zdravljem i životnim postignućem, te budućnošću. Najmanje zadovoljstvo također je izraženo vlastitim životnim standardom i materijalnim statusom. Analizirajući različite studije o kvaliteti života Evans i Huxley (2002.) zaključuju da su ljudi općenito najviše zadovoljni obiteljskim, a najmanje financijskim aspektom svog života. Fahey

i sur. (2004.) ovu činjenicu objašnjavaju time da ljudi imaju osjećaj veće kontrole unutar svojeg privatnog života u odnosu na tzv. javnu sferu života nad kojom je češće nemaju. Istraživanje Ross i Van Willigen (1997.), primjerice, pokazuje da viša razina obrazovanja, koje u prosjeku prati i viši materijalni status, doprinosi većem zadovoljstvu poslom i materijalnim uvjetima života, ali ne doprinosi značajno zadovoljstvu brakom i socijalnoj podršci.

Kako bi se ispitalo postoji li značajna razlika na varijabli kvalitete života između ljudi različitog materijalnog statusa, provedena je analiza varijance između subuzoraka prema procjeni kvalitete života te Scheffeev test (tablica 4).

Tablica 4.

Usporedba između subuzoraka prema procjeni kvalitete života (analiza varijance i Scheffeev test)

	N	M	SD	Primatelji soc. pomoći	Zaposleni niskog m.s.	Zaposleni srednjeg m.s.
Primatelji soc. pomoći	162	3,73	0,934			
Zaposleni niskog m.s.	115	4,48	0,839	*		
Zaposleni srednjeg m.s.	214	4,93	0,666	*	*	
Zaposleni visokog m.s.	146	5,25	0,659	*	*	*
Ukupno	637	4,62	0,962	ANOVA: F=117,47 p<0,001		

* Razlika među grupama statistički značajna na osnovi Scheffeeva testa ($p < 0,05$).

Iz tablice 4. razvidno je da subjektivno zadovoljstvo kvalitetom života prati visinu materijalnog statusa. Prosječna ocjena zadovoljstva životom svih sudionika je $M=4,62$, što ukazuje na relativno zadovoljstvo, s obzirom na to da ocjena 4 znači »i zadovoljan i nezadovoljan«, a 5 »zadovoljan«. Ovaj rezultat je nešto niži od prosječnog rezultata iz istraživanja na općoj populaciji u Hrvatskoj ($M=4,96$) koje je provedeno unutar međunarodnog istraživačkog projekta STOP (Žigrović, 2007.) u sklopu kojeg se također kvaliteta života mjerila MANSa upitnikom. No, radi se o drugačijoj vrsti uzroka s obzirom da je u našem istraživanju značajno zastupljen broj siromašnih (značajnije nego u općoj populaciji) te i tome treba pripisati nešto niži rezultat.

Analizom varijance ustanovljeno je da postoje značajne razlike između četiri ispitivane skupine, a Scheffeev test (tablica 4.) pokazao je da postoji značajna razlika u subjektivnoj procjeni kvalitete života između sve četiri skupine. Ovaj je rezultat u skladu s podjelom sudionika prema subuzorcima s obzirom na njihov materijalni status.

U okviru istog upitnika sudionicima su bila ponuđena četiri pitanja na koja su odgovarali s da ili ne. Tako rezultati odgovora na pitanje »Imate li nekoga koga možete nazvati bliskim prijateljem?« pokazuju da je potvrdno odgovorilo 75% primatelja socijalne pomoći, 89,3% zaposlenih niskog materijalnog statusa, 95,3% zaposlenih srednjeg materijalnog statusa, te 97,9% ljudi visokog materijalnog statusa. Hi-kvadrat testom utvrđene su statistički značajne razlike među skupinama ($\chi^2=56,585$; s.s.= 3; $p<0,001$). Ovaj nalaz upućuje na činjenicu da, iako je tri četvrtine siromašnih odgovorilo da ima bliskog prijatelja, postoji značajna razlika između njih i ostalih sudionika s obzirom na ovu činjenicu. Možemo li stoga zaključiti da su primatelji socijalne pomoći uskraćeni zbog svog materijalnog statusa i u socijalnim odnosima? Kao što je poznato, socijalna isključenost jedan je od popratnih činitelja koji oblikuju siromaštvo, što podrazumijeva između ostalog slabiju socijalnu mrežu (Pringle i Walsh, 1999.; Dean, 1991.; Choffe, 2001., prema Šućur, 2004.). Na tragu toga možemo konstatirati da se taj nalaz pokazao i u ovom istraživanju, ali sa stanovitim zadržkom s obzirom na relativno visok postotak siromašnih koji procjenjuju da imaju bliskog prijatelja. Nadalje, slijedi pitanje »Da li ste se u prošlom tjednu vidjeli s nekim prijateljem (posjetili prijatelja, Vas je posjetio prijatelj ili se sreli s prijateljem van kuće ili posla)?« Na ovo pitanje potvrdno je odgovorilo 73,1% primatelja socijalne pomoći, 79,8% zaposlenih niskog materijalnog statusa, 85% zaposlenih srednjeg materijalnog statusa i 87,7% zaposlenih visokog materijalnog statusa. Dakle, i u ovom slučaju vidljivo je da postotak potvrdnih odgovora raste u skladu s visinom materijalnog statusa. Hi-kvadrat testom i ovdje su utvrđene statistički značajne razlike ($\chi^2=13,637$; s.s.=3; $p=0,003$). Na pitanja »Da li ste u prošloj godini bili optuženi za neko kazneno djelo? i Da li ste u prošloj godini bili žrtva fizičkog nasilja?« rezultati su pokazali sljedeće. Na prvo od ova dva navedena pitanja potvrdno je odgovorilo 3,6% primatelja socijalne pomoći, 0,8% zaposlenih s niskim primanjima, 1,9% zaposlenih sa srednjim primanjima te niti jedna osoba visokog statusa. Hi-kvadrat testom nisu potvrđene značajne razlike ($\chi^2=6,829$; s.s.=3; $p=0,078$). Na pitanje jesu li bili žrtve fizičkog zlostavljanja u prošlim godinu dana potvrdno je odgovorilo 6% primatelja socijalne pomoći, 2,5% zaposlenih niskog materijalnog statusa, 1,9% srednjeg statusa i 2,7% visokog materijalnog statusa. Niti na ovom pitanju hi-kvadrat testom nisu potvrđene značajne razlike ($\chi^2=5,673$; s.s.=3; $p=0,129$). Na osnovi ovih podataka možemo zaključiti da materijalni status nije povezan s manjom razinom osobne sigurnosti, kao niti s razinom kaznenog ponašanja.

Ovim rezultatima potvrđena je početna hipoteza da će materijalni status, kao jedan od važnih objektivnih pokazatelja kvalitete života, pratiti subjektivno zadovoljstvo kvalitetom života. Najmanje zadovoljni različitim aspektima svog života su ljudi koji žive u siromaštvu, odnosno korisnici pomoći za uzdržavanje ($M=3,73$). Njihova prosječna ocjena značajno se razlikuje od zaposlenih niskog materijalnog statusa, što ukazuje na činjenicu da postoji jasna distinkcija u percepciji vlastite kvalitete života između ove dvije skupine ljudi objektivno lošijeg materijalnog statusa. Subuzorak srednjeg materijalnog statusa ima prosječnu ocjenu ($M=4,93$) koja ukazuje na pretežno zadovoljstvo kvalitetom života i goto-

vo je jednaka prosječnoj ocjeni prethodno navedenog istraživanja projekta STOP na općoj populaciji ($M=4,96$). Očekivano, najzadovoljniji različitim aspektima svog života su oni najviših primanja ($M=5,25$). Istraživanje Cumminsa (2000.) pokazuje da se poboljšanjem loših uvjeta života povećava subjektivna percepcija zadovoljstva životom, no nakon određene razine ta se povezanost gubi. Autor zaključuje da ukoliko su zadovoljene osnovne objektivne životne potrebe pojedinca, povećanje materijalnog statusa ne utječe na subjektivnu mjeru kvalitete života. U ovom se istraživanju pokazalo upravo da materijalni status prati subjektivnu procjenu zadovoljstva različitim aspektima života koji čine konstrukt kvalitete života. Moguće je zaključiti da se razina objektivnog materijalnog statusa odražava na individualnu percepciju različitih aspekata života kao što su zadovoljstvo socijalnom mrežom, odnosno obitelji i prijateljima, poslom, financijskom situacijom, mentalnim i fizičkim zdravljem, itd. Kod siromašnih se pokazalo da su manje od ostalih zadovoljni većinom navedenih aspekata. U skladu s navedenim rezultatima su i nalazi velikog europskog istraživanja o kvaliteti života (Fahey i sur., 2004.), koji pokazuju da su stanovnici ekonomski razvijenijih europskih država znatno zadovoljniji kvalitetom života u odnosu na siromašnije odnosno ekonomski manje razvijene europske države (Fahey, Whelan i Maître, 2005.). Unutar tog istraživanja zaključeno je da na individualnoj razini postoji značajna povezanost između dohotka i subjektivnog zadovoljstva, što ukazuje na činjenicu da su oni s najnižim prihodima najmanje zadovoljni i obrnuto (Böhnke, 2005.). Nadalje, ustanovljeno je također da ljudi nižeg obrazovnog statusa, bolesni i nezaposleni značajno nižim procjenjuju zadovoljstvo odnosno kvalitetu života. Ovaj podatak ne iznenađuje jer su najčešće upravo ljudi nižeg materijalnog statusa ujedno i manje obrazovani i nezaposleni. Navedeni podaci u skladu su s našim istraživanjem kojim je, dakle, ustanovljeno da su ljudi niskog ekonomskog statusa, ujedno manje i obrazovani, nezaposleni i subjektivno nezadovoljniji fizičkim zdravljem, značajno nezadovoljniji kvalitetom svoga života. U prvom velikom europskom istraživanju o kvaliteti života pokazalo se ujedno da značajan utjecaj na percepciju kvalitete života ima povjerenje u društvo i državu u kojoj ljudi žive. Što je veće povjerenje u institucije i društvo u kojem ljudi žive, to je i viša subjektivna procjena kvalitete života (Daly, 2007.). To je opet povezano i s tranzicijskim postkomunističkim državama unutar kojih je uglavnom kvaliteta života procijenjena nižom u odnosu na države zapadne i sjeverne Europe, te unutar kojih postoji niži stupanj povjerenja u državu i društvo općenito.

Istraživanje UNDP-a o subjektivnom blagostanju u Hrvatskoj (2006.b) ukazuje da, uspoređujući se sa zemljama EU-a, Hrvatska ima relativno visok rezultat. Naime, prosječna ocjena percepcije vlastite sreće hrvatskih građana iznosi 7,05 na ljestvici od 1 do 10, a zadovoljstvo kvalitetom života procijenjeno je prosječnom ocjenom 6,6. Hrvatska se nalazi s tim rezultatima negdje u sredini europskih zemalja te su iznad nje većim dijelom zemlje zapadne i sjeverne Europe, a ispod većinom bivše socijalističke države (Bejaković i Kaliterna Lipovčan, 2007.). U tom se istraživanju pokazalo da su daleko najmanje sretni i zadovoljni kvalitetom života nezaposleni i ljudi iz ruralnih područja. Wallace Pichler i Hayes (2007.), također, istražujući utjecaj nezaposlenosti na subjektivno blagostanje, odnosno zadovolj-

stvo vlastitim životom, ustanovljuju da su nezaposleni znatno manje zadovoljni različitim aspektima svog života. Ovi nalazi u skladu su s našim rezultatima, s obzirom da su najmanje zadovoljni kvalitetom života nezaposleni, korisnici pomoći za održavanje.

Izjednačavanjem subuzoraka različitog materijalnog statusa prema srednjem stupnju obrazovanja, vidljivo je da nije došlo značajnih promjena te možemo zaključiti da se faktor obrazovanja također nije pokazao značajnim u percepciji kvalitete života (tablica 5.).

Tablica 5.

Usporedba između subuzoraka prema procjeni kvalitete života (analiza varijance i Scheffeov test) – izjednačeni prema srednjem stupnju obrazovanja

	N	M	SD	Primatelji soc. pomoći	Zaposleni niskog m.s.	Zaposleni srednjeg m.s.
Primatelji soc. pomoći	77	3,75	0,914			
Zaposleni niskog m.s.	64	4,43	0,764	*		
Zaposleni srednjeg m.s.	112	4,91	0,658	*	*	
Zaposleni visokog m.s.	48	5,08	0,732	*	*	
Ukupno	301	4,54	0,915	ANOVA: F=44,419 p<0,001		

*Razlika među grupama statistički značajna na osnovi Scheffeova testa (p<0,05).

UMJESTO ZAKLJUČKA

Iako su rezultati istraživanja očekivani, oni s druge strane ponovno iznenađuju jer ukazuju na vrlo jasnu razliku u subjektivnoj kvaliteti života između svakog pojedinog subuzorka koji je formiran temeljem materijalnog statusa. Osim što se ljudi koji žive u siromaštvu razlikuju po nižoj razini zadovoljstva kvalitetom života, i ostali se međusobno značajno razlikuju, linearno s materijalnim statusom. To još jednom ukazuje na vrlo jasnu povezanost objektivnog materijalnog statusa sa subjektivnom procjenom kvalitete života te još jednom otvara mjesto raspravi o snažnom utjecaju materijalnog statusa na (ne)zadovoljstvo svim ostalim aspektima života.

Na kraju, možemo se upitati: i što sad s ovim uvidima i korisničkom perspektivom na kojoj se baziralo istraživanje? Istraživanja u području socijalnog rada, osobito ako uključuju korisničku perspektivu, trebala bi rezultirati konkretnim mjerama i akcijama s ciljem unapređenja kvalitete života korisnika, u najširem smislu. U tom kontekstu Ajduković (2008.: 412) navodi da korisnička perspektiva nailazi na ograničenja ako »izostane djelovanje i so-

cijalni aktivizam socijalnog rada i socijalne politike na razvoju resursa zajednice prilagođenih potrebama korisnika«.

Imamo li kapaciteta započeti sustavno se baviti unapređenjem kvalitete života ljudi koji žive u siromaštvu i što sve to podrazumijeva? S obzirom da se materijalni status pokazao ključnim u percepciji kvalitete života, to može biti obeshrabrujuće za socijalne radnike koji su u kontaktu s ljudima koji žive u siromaštvu jer je time ponovno apostrofirana strukturalna problematika siromaštva. No, vrijeme je da se sustav osvijesti po pitanju kreiranja i implemen-tiranja sustavnog i sveobuhvatnog modela rada s ljudima koji žive u siromaštvu, s obzirom da takav pristup u radu s ovim korisnicima u sustavu socijalne skrbi još uvijekne postoji.

LITERATURA

1. Adler, N. E., Epel, E. S., Castelazzo, G. & Ickovics, J. (2000). Relationship of subjective and objective status with psychological and physiological functioning: Preliminary data in healthy white women. **Health Psychology**, 19 (6), 586-592.
2. Ajduković, M. (2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. **Revija za socijalnu politiku**, 15 (3), 395-414.
3. Bejaković, P. (2005). Uloga gospodarsko-političkih mjera u ublažavanju siromaštva u Hrvatskoj. **Financijska teorija i praksa**, 29 (1), 97-118.
4. Bejaković, P. & Kaliterna Lipovčan, B. (2007). **Quality of life in Croatia: Key findings from national research**. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
5. Benzeval, M. (1998). The self-reported health status of the lone parents. **Social Science and Medicine**, 46 (10), 1337-1353.
6. Böhnke, P. (2005). **First european quality of life survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging**. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
7. Cummins, R. A. (1997). Assessing quality of life. In: Brown, R. I. (ed.), **Quality of life for people with disabilities. Second edition: Models, research and practice**. Cheltenham: Stanley Thomas, 116-150.
8. Cummins, R. A. (2000). Objective and subjective quality of life: An interactive model. **Social Indicators Research**, 52, 55-72.
9. Daly, M. (2007). **First european quality of life survey: Key findings from a policy perspective**. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
10. Davidson-Arad, B. (2010). Four perspectives on the quality of life of children at risk kept at home and removed from home in Israel. **British Journal of Social Work**, 40, 1719-1735.
11. Davis, A. (1999). Critical commentaries: Mental health and poverty. **British Journal of Social Work**, 29, 631-638.

12. Dean, M. (1991). **Towards a theory of liberal governance**. London: Routledge.
13. Družić Ljubotina, O. & Kletečki Radović, M. (2011). Siromaštvo i socijalni rad: Koliko je siromaštvo doista »tema« socijalnog rada? **Ljetopis socijalnog rada**, 18 (1), 5-29.
14. DZS (2004). **Priopćenje**, br. 13.2.2./1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
15. DZS (2007). **Statistički ljetopis**. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
16. DZS (2011). **Anketa o dohotku stanovništva. Pokazatelji siromaštva u 2010**. Preuzeto s: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/14-01-02_01_2011.htm. (14.01.2011.)
17. Evans, S. & Huxley, P. (2002). Studies of quality of life in the general population. **International Review of Psychiatry**, 14, 203-211.
18. Fahey, T., Anderson, R., Domanski, H., Ostrowska, A., Olagnero, M. & Saraceno, C. (2004). **Quality of life in Europe**. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
19. Fahey, T., Whelan, C. & Maître, B. (2005). **First European quality of life survey: Income inequalities and deprivation**. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
20. Felce, D. & Perry, J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. **Research in Developmental Disabilities**, 16 (1), 51-74.
21. Felton, K. (2005). Meaning-based quality-of-life measurement: A way forward in conceptualizing and measuring client outcomes? **British Journal of Social Work**, 35, 221-236.
22. Fitzpatrick, T., Kwon, H., Manning, N., Midgley, J. & Pascall, G. (2004). **International encyclopedia of social policy**, vol. 2. London and New York: Routledge.
23. Galić, Z., Maslić Seršić, D. & Šverko, B. (2006). Financijske prilike i zdravlje nezaposlenih u Hrvatskoj: Vodi li financijska deprivacija do lošijeg zdravlja? **Revija za socijalnu politiku**, 13 (3-4), 257-269.
24. Gilman, R., Ashby, J. S., Šverko, D., Florell, D. & Varjas, K. (2005). The relationship between perfectionism and multidimensional life satisfaction among Croatian and American youth. **Personality and Individual Differences**, 39 (1), 155-166.
25. Haveman, R. (2009). What does it mean to be poor in a rich society? **Focus**, 26 (2), 81-86.
26. Jurčević, Ž. (2005). Socijalna skrb u Hrvatskoj od 2000. do 2004.: Analiza pokazatelja stanja i razvoja. **Revija za socijalnu politiku**, 12 (3-4), 345-375.
27. Kaliterna Lipovčan, B. & Prizmić-Larsen, Z. (2006). Quality of life, life satisfaction and happiness in Croatia in comparison to European countries. In: Ott, K. (ed.), **Croatia's Accession to the European Union**. Zagreb: Institute for Public Finances.
28. Krizmanić, M. i Kolesarić, V. (1989). Pokušaj konceptualizacije pojma »kvaliteta života«. **Primijenjena psihologija**, 10 (3), 179-184.
29. Matković, T. (2006). Koliko isključeni? Sociodemografski profil, zapošljivost i socijalni kapital siromašnih radnika i kućanstava bez zaposlenih u Hrvatskoj. **Revija za socijalnu politiku**, 13 (3-4), 271-291.

30. McBride Murry, V., Brody, G. H., Brown, A., Wisenbaker, J., Cutrona, C. E. & Simons, R. L. (2002). Linking employment status, maternal psychological well-being, parenting, and children's attribution about poverty in families receiving government assistance. **Family Relations**, 51, 112-120.
31. Palomar Lever, J. (2005). The subjective dimension of poverty: A psychological perspective. Interantional conference: The many dimensions of poverty. **Conference Paper**, Brazil.
32. Priebe, S., Huxley, P., Knight, S. & Evans, S. (1999). Application and results of the Manchester Short Assessment of Quality of Life (MANSA). **International Journal of Social Psychiatry**, 45, 7-12.
33. Pringle, D. & Walsh, J. (1999). Poor people, poor places: An introduction. In: Pringle, D., Walsh, J. & Hennessy, M. (eds.), **Poor people, poor places. A geography of poverty and deprivation in Ireland**. Dublin: Oak Tree Press, p. 3.
34. Ross, C. E. & Van Willigen, M. (1997). Education and the subjective quality of life. **Journal of Health and Social Behavior**, 38 (3), 275-297.
35. Santana, P. (2002). Poverty, social exclusion and health in Portugal. **Social Science and Medicine**, 55 (1), 33-45.
36. Simai, M. (2006). **The sources and consequences of poverty and inequality in Eastern Europe and the CIS countries at the beginning of the 21st century**. Working papers from United Nations, Department of Economics and Social Affairs.
37. Svjetska banka (2000). **Hrvatska studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju**. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Republike Hrvatske.
38. Svjetska banka (2007). **Hrvatska: Ocjena životnog standarda**. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Republike Hrvatske.
39. Šućur, Z. (1998). Sustavi socijalne pomoći: Povijest, obilježja i modeli. **Revija za socijalnu politiku**, 5 (4), 243-260.
40. Šućur, Z. (2000). Socijalna pomoć u Hrvatskoj: Budući pravci razvoja. **Revija za socijalnu politiku**, 7 (3-4), 257-271.
41. Šućur, Z. (2001). **Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji**. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i Pravni fakultet.
42. Šućur, Z. (2003). Pristup pravima opće socijalne pomoći. **Revija za socijalnu politiku**, 11 (1), 21-38.
43. Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: Pojam, pristupi i operacionalizacija. **Revija za sociologiju**, 11 (1-2), 45-60.
44. Šućur, Z. (2006). Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. **Revija za socijalnu politiku**, 13 (3-4), 237-255.
45. Šverko, B., Galić, Z. & Maslić Seršić, D. (2006). Nezaposlenost i socijalna isključenost: Longitudinalna studija. **Revija za socijalnu politiku**, 13 (1), 1-14.
46. UNDP (2006a). **Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost**. Zagreb: UNDP

47. UNDP (2006b). **Quality of life and risks of social exclusion in the Republic of Croatia, quantitative research on general population.** Zagreb: UNDP
48. **Ustav Republike Hrvatske** (2001). Narodne novine, 14/2001.
49. Wallace, C., Pichler, F. & Hayes, B. C. (2007). **First European quality of life survey: Quality of work and life satisfaction.** European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
50. Walker, C. & Walker, A. (2009). Social policy, poverty and social work. In: Adams, R., Dominelli, L. & Payne, M. (eds.), **Social work: Themes, issues and critical debate.** New York: Palgrave MacMillan, 74-89.
51. World Bank Group (2010). **Croatia. The social impact of the crisis and building resilience.** Preuzeto s: <http://www.worldbank.hr> (20.11.2011.).
52. **Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (2007).** Zagreb: Vlada RH i Europska komisija.
53. Zakon o socijalnoj skrbi, **Narodne novine**, br. 57/2011.
54. Žigrović, L. (2007). **Psihometrijska validacija Upitnika kvalitete života MANSA.** Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.

Olja Družić Ljubotina

Faculty of Law, University of Zagreb

Department of Social Work

SUBJECTIVE QUALITY OF LIFE OF INDIVIDUALS LIVING IN POVERTY AND EMPLOYED PERSONS OF DIFFERENT ECONOMIC STATUS

SUMMARY

The article presents the differences in research results of subjective quality of life in four groups of respondents grouped by the level of their economic status: permanent support users, employed persons of lower economic status, employed persons of medium economic status and employed persons of higher economic status. The research included 663 participants from Zagreb. The presented results are extracted from a larger research conducted with the aim of expanding the knowledge on the way of life and some psychosocial characteristics of permanent support users. The results suggest a strong correlation between the economic status and the assessment of satisfaction with quality of life, whereby the lowest level of satisfaction in relation to financial situation, unemployment, physical and mental health is expressed by permanent support users, who significantly differ in comparison to other participants of the research.

The permanent support users express the highest level of satisfaction in family relationships.

Key words: *poverty, permanent support users, quality of life.*

